

ДВАДЕСЕТЧЕТВРТА СТАТУСНА КОНФЕРЕНЦИЈА

ХАГ, 5. ЈУНА 2007. ГОДИНЕ

Устаните, молим.

Међународни кривични суд за бившу Југославију заседа.

Изволите, седите.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Господине секретару, молим вас да најавите предмет.

Секретар: Хвала. Добро јутро, часни суде, ово је предмет ИТ 03-67 ПТ Тужилаштво против Војислава Шешеља.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Добро, овог уторка, 5. јуна 2007. године, поздрављам све присутне, представнике Тужилаштва, оптуженог и сва остала присутна лица. На дневном реду ове статусне конференције имамо један број тема које ћу поменути. Предвидео сам статусну конференцију која ће се одржати 4. јула у 9 часова. Потом, као што вам је познато, доћи ће до судске паузе, услед чега неће бити заседања током јула и почетком августа. Што се мене лично тиче, ја ћу наставити са поступком за који сам сада задужен 13. августа. Сходно томе, поново ћемо се видети свакако током последње недеље августа месеца. То је што се тиче будућег плана рада.

Такође бих желео да се позабавимо и једним другим питањем, а то је упутство у погледу броја страница и броја речи. Као што вам је познато, услед потешкоћа са превођењем постоји једно упутство којим је утврђен број речи и број страница. То понекад са собом повлачи одређене тешкоће и догађало се да поднесци оптуженог буду одбачени због тога што су садржавали већи број речи. Захваљујем се господину Шешељу и његовим сарадницима, који су сада усвојили навику да, када је њихов поднесак опширнији него иначе, на почетку ставе једну реченицу у којој траже допуштење да прекораче из изузетних разлога. Да прекораче, дакле, број страница и број речи.

Било би добро да се настави у истом духу. Наравно, треба имати на уму да поднесак од неколико десетина страница за службу превођења подразумева обимнији рад и из тог разлога смо покушали да ограничимо број страница. Свима нам је добро познато да је неопходно покушати да будемо сажети јер је могуће на мањем броју страница понекад објаснити веома сложене теме. Наравно, постоје одређене околности у којима је неопходно да се употреби далеко већи број страница.

Трећа тема којом сам желео да се позабавимо јесте протокол односно процедура завођења поднесака, коју је Секретаријат усвојио пре извесног времена и о томе је обавестио Тужилаштво и господина Шешеља. Из ког разлога је усвојен тај протокол о процедури завођења поднесака, мало ћу објаснити ово питање.

Када господин Шешељ састави поднесак, он је написан ћириличним писмом. У почетку, у оквиру Секретаријата нико није могао да зна шта садржи овакав поднесак. Може у питању да буде неки хитни захтев господина Шешеља о којем би требало сместа решавати. Како би се избегли сви проблеми у функционисању, усвојена је следећа процедура: чим пристигне поднесак у Секретаријат, постоји потврда о пријему. Та потврда о пријему се издаје и она носи одређени датум и њоме се, дакле, потврђује да је Секретаријат од одбране примио одређени поднесак. Следећа етапа – поднесак се шаље у преводилачку службу. То понекад може да траје више дана јер, као што вам је познато, како би се превеле четири странице, преводилац мора да ради један дан. Према томе, уколико поднесак има петнаестак страница, потребна су четири дана.

Када постоји ова врста поднесака, преводилачка служба веома брзо прегледа садржај поднеска и потом Претресном већу, као и Тужилаштву, шаље један кратки сажетак садржаја поднеска. После тога поднесак се преводи и у том тренутку се он заводи, а рок почиње да тече од датума завођења, датума када Секретаријат заведе преведени поднесак. Исто важи и за одбрану: уколико је неки поднесак састављен на енглеском језику, рок почиње да тече тек од тренутка када се поднесак преведе на језик оптуженог. Тако начелно све функционише и на тај начин сви можемо да будемо у истом нивоу.

Међутим, господине Шешељ, уколико буде неких хитних поднесака, на пример уколико је реч о поднеску који са ваше тачке гледишта изискује изузетно брзу реакцију, неопходно је да на поднесак ставите ознаку "хитно", тако да бисмо знали да овом поднеску треба дати приоритет. Јер, уколико не постоји било каква примедба, напомена ове врсте, могуће је да не реагујемо на одговарајући начин, верујући да је реч о обичном поднеску, а може да се догоди да је у питању за вас нешто веома хитно. Уколико је то случај, ви то назначите и поднесак ће имати апсолутни приоритет када је реч о његовом решавању.

Такође бих желео да вас уверим у следеће. Током такозване судске паузе, током јула и августа месеца, уколико бисте имали неки поднесак који би био хитан, по овом поднеску ћу решавати или ја лично, јер ћу бити у сталној вези са судским саветницима, или ће то решавати дежурни судија, пошто овај суд функционише 24 сата дневно и увек постоји дежурни судија који може да реагује на хитне поднеске. Дакле, уколико је неки поднесак хитан, молим вас да то назначите како би он имао приоритет и како ви не бисте трпели било какве непријатности. Када је, дакле, реч о том протоколу, тој процедури завођења поднесака, он је састављен на енглеском језику, заведен је јуче, а добићете превод на матерњи језик у кратком року јер овај протокол има свега неколико страница и то не би требало да одузме много времена. Ето толико када је реч о протоколу завођења поднесака.

Четврта тема о којој бих желео да поразговарамо је следећа. Реч је о надокнади за ваше помоћнике. Господине Шешељ, ја сам вас прошли пут замолио да припремите и да нам у хитном року упутите свој поднесак. Међутим, до данас још увек ништа нисам добио. Пре него што вам дам реч како бисте нам се обратили о овом питању, желео бих да вам саопштим каква је садржина писма које је упутио правни саветник Уједињених нација. Он је Секретаријату упутио једно писмо 22. маја, ја ћу вам прочитати пети пасус, а то је уједно и кључни пасус када је реч о овом питању. Прочитаћу га полако, како бисте се ви упознали са њим на матерњем језику:

"Канцеларија за правне послове жели да нагласи чињеницу да један оптужени, који тражи да његови саветници, било да је реч о правним саветницима или о истражитељима, дакле ти саветници добију накнаду од Трибунала, мора да докаже да он не располаже одговарајућим средствима да им сам исплати надокнаду. Тада треба применити методу процене финансијских средстава оптуженог, коју спроводи Секретаријат. Уосталом, као што је то нагласило Жалбено веће, саветници треба да буду именовани само уколико је Секретаријат убеђен да задовољавају оне услове које је он поставио, као што је то случај са представницима одбране који су надлежни да заступају оптуженог пред судом. Осим тога, Секретаријат мора да срачуна трошкове оптуженог који се сам брани пре него што их надокнади. Одредбе упутства које се односе на додељивање адвоката оптуженима, то је директива 1/14, као и политика Секретаријата у погледу финансијских питања ће се применити мутатис мутандис и на оптуженог који се сам брани".

Њујорк је, дакле, заузео став који вама иде у корист у том смислу што они кажу да вашим саветницима суд треба да исплати надокнаду, али да се најпре задовоље следећи услови. Прво, да ви сами нисте у стању да им исплатите надокнаду, дакле, да не располагете одговарајућим финансијским средствима како бисте им исплатили надокнаду. Друго, ваши саветници морају да задовоље критеријуме који се изискују. Дакле, морају да буду довољно стручни, мора-

ју да задовоље све норме које мора да испуни било који адвокат. Осим тога, Секретаријат треба да надокнади трошкове. Е сада, ова тачка није баш најјаснија, јер стиче се утисак да се каже да чак уколико ви немате новца, ви морате најпре да платите трошкове, а онда се они вама накнадно уплаћују. Овај део није баш најјаснији, тако да би било неопходно да се допуни. Било би неопходно да се допуни јер ја не видим, уколико ви не можете да платите, на који бисте ви начин стекли средства да платите унапред, осим уколико не узмете позајмицу код неке банке, која би вам накнадно била исплаћена. Дакле, то није баш најјасније и неопходно је да се разјасни.

Крајем недеље ја сам се упознао са садржином овог документа и до сада нисам успео да организујем састанак са Секретаријатом како бисмо разговарали о практичном спровођењу овог документа, који у неку руку садржи упутства Генералног секретаријата Уједињених нација Секретаријату овог суда. Међутим, независно од тога, то не представља никакву препреку чињеници да ви путем поднеска можете да тражите у складу са преимућствима на која имате право захваљујући Статуту, дакле ви путем поднеска можете да тражите да Претресно веће о томе донесе одлуку. Ја сам вам то препоручио и приликом претходне статусне конференције. Међутим, као што сам вам рекао, ја до данас нисам добио поднесак који бисте предали ви или ваши сарадници. Дајем вам реч о овом питању.

Проф. др Војислав Шешељ: Господине судијо, моји правни саветници су ми послали текст поднеска са захтевом Претресном већу да се донесе одлука којом се обавезује Секретаријат да финансира део трошкова моје одбране у понедељак прошле недеље, дакле пре осам дана. То је послато специјалном поштом, такозваним ДХЛ-ом. Морало је да стигне у Хаг најкасније у среду, али ми је уручено тек јуче, на моје вишеструко инсистирање код одговарајуће затворске службе. Чим сам јуче добио, ја сам прочитао тај поднесак, потписао и упутио га. Јуче је то послато из затвора суду. Дакле, ја сам то урадио, не онако брзо како бих желео или како бисте ви желели. Ту постоји један објективни проблем, који ја нисам у стању да решим, бар док се моји правни саветници не преселе у Хаг па буде могуће њима слати специјалне авионске пошљике, а они да ми истог дана донесу у затвор. Ја не знам како другачије тај проблем да решим. Тај поднесак је, дакле, јуче достављен.

Друго, очигледно је да је правна служба Уједињених нација стала на оно становиште које ја заступа више од четири године, скоро четири и по године, а које сте и ви потврдили као исправно, господине судијо. Дакле, Међународни суд мора да учествује у трошковима моје одбране у оној мери у којој ја нисам у стању да покријем те трошкове. То је, дакле, нешто што је дефинитивно.

Друго, што се тиче мојих правних саветника, они су званично регистровани од стране Секретаријата. Они су стручни, иако формално нису правници, осим једног од њих, и ту своју стручност су доказали досадашњим радом. Ви не можете наћи ниједног адвоката који поступа пред овим судом који боље разуме ову правну материју и квалитетније поднеске пише од мојих правних саветника. То је неспорна чињеница и мислим да више нема никаквог основа да се доводи у питање стручност мојих правних саветника. Они су дипломирани правници, дакле, стручно су квалификовани. Неки од њих су се бавили другим пословима, а не адвокатуром али су способнији од многих адвоката. Од већине адвоката, рекао бих од свих адвоката који поступају пред овим судом. Најважније је да сам ја задовољан и њиховом стручношћу и њиховим радом.

Што се тиче начина плаћања, ни мени то није било сасвим јасно што сте цитирали из документа Уједињених нација, али ја немам могућности да прво платим своје правне саветнике па да ми Међународни суд рефундира тај новац. Ја немам од чега да их платим. Ја сам уредно пријавио сву своју имовину још 2003. године, попуњавајући прописане формуларе Секретаријата. Секретаријат ниједном речју није оспорио те податке које сам ја поднео. Њих је после интересовала имовина моје мајке. Јер, цела моја породица живи у кући која је власништво моје мај-

ке. Ја немам своју кућу. А моја мајка са својим сестрама и мојом сестром живи у кући чији је власник моја жена, јер је то много мања кућа. Ја имам бројну породицу, имам четири сина, два унука, супругу, снају и нама је била потребнија та већа кућа, па је остатак породице онда смештен у мању кућу. То су две једине некретнине које се воде на моју породицу, а моја супруга и моја мајка не пристају да сарађују са истражитељима Секретаријата.

Појавио се неки Јовановић, Словенац, пореклом из Ваљева и моја му је супруга са балкона рекла да јој је одвратан као појава и да неће са њиме да разговара. И шта ја ту могу. Ја ту не могу ништа. Да сам тамо, можда бих могао да дисциплинујем супругу, али ја сам овде затворен и она није дужна да испуњава моје налоге. Моја мајка такође неће са њима да разговара. Она каже да није ни учествовала у мојим евентуалним злочинима и да ми не замера због самих злочина него што их нисам боље прикривао па да не могу да ме открију. Тако ми је рекла једном приликом. То можда мало цинично звучи, али у оваквој ситуацији мени једино цинизам преостаје као средство реаговања на понашање Секретаријата. Правна служба Уједињених нација говори само о мени, о мојим правима и мојим обавезама, а не обавезама чланова моје уже и шире породице. То је нешто бесмислено. То у праву не постоји. Нико не може одговорати за моје правне обавезе, чак ни моја деца, нико не може за њих одговорати.

Друго, ја немам могућности да узмем кредит у било којој банци. Да би банка дала кредит, ја бих морао да будем у радном односу и да имам редовна примања, а ја већ пету годину нисам у радном односу и немам редовна примања. Додуше, регулисано је питање мог радног стажа сталним уплатама а конто мојих објављених књига, које је на себе преузела Српска радикална странка. То је оно што су они за мене могли да учине, да ми сваког месеца одговарајући износ уплаћују у фонд пензијског осигурања и то је све. На основу тога ја немам право на кредит. Немам никакве некретнине на које бих могао да успоставим хипотеку, па да на основу тога добијем кредит и то је нешто немогуће.

Моји правни саветници, дакле, радили су до сада у очекивању да ће им то једног дана бити плаћено, а прошло је већ толико година. Уз претпоставку да сам им ја то већ платио, Секретаријат би требало да ми надокнади тај износ. Међутим, да сам ја имао новца да платим, онда Секретаријат не би уопште имао обавезу да учествује у мојој одбрани. У оном тренутку када бих ја стекао неки новац, Међународни суд више нема таквих обавеза. И ја бих волео да стекнем изненада неки велики новац па да и не тражим од Међународног суда, али то је ствар фантастике, то је нешто што је немогуће.

Једина је, дакле, варијанта да Секретаријат обрачуна трошкове моје одбране, и то у фазама. Претпретресну фазу, односно досадашњу претпретресну фазу, будућу претпретресну фазу, до почетка процеса, део процеса у коме Тужилаштво износи своје доказе и изводи сведоке, део процеса у коме ја изводим доказе и сведоке, и за жалбени поступак. То је једино што би у овом случају било нормално.

Да би то могло објективно да се уради, Секретаријат мора да обелодани податке колико су међународни суд коштале све друге одбране у свим другим предметима. Једино то може бити објективно мерило за мој предмет. Па да се види колико су компликовани ти други предмети, колико је мој. После покојног Слободана Милошевића ја сам једини оптужени који одговара за злочине који су евентуално почињени на територији три државе. Нико други више није у таквој ситуацији. Значи, тај предмет је сам по себи најкомпликованији и најскупљи за одбрану. Ако Секретаријат држи у тајности податке о финансирању одбране у другим предметима, онда заиста немамо о чему да разговарамо. Да сада Секретаријат каже: ми имамо правилник, ево ми смо овако обрачунали, нећу о томе да разговарам док ми не кажу на који начин су дошли до тих цифара; да то упореде са неколико карактеристичних предмета, где су поступали амерички адвокати, на пример.

Овде је пракса да се једна сума новца даје америчким адвокатима, а друга сума новца српским адвокатима и да се једнима пре исплаћује него другима и тако даље. Са свачим се овде суочавамо у овој такозваној правној пракси и процедурама које проводи Секретаријат као орган судске управе, који подлеже инстанцама судске власти. Инстанца судске власти је Претресно веће. Првостепена инстанца. Секретаријат није инстанца судске власти, то је орган судске управе, јер мора само да извршава а не да води политику. Политику могу водити само судске инстанце: првостепена већа, жалбена већа и колегијум свих судија. Бар по моме мишљењу.

Дакле, Секретаријат мора да каже колико су коштале све друге одбране, мора да каже колико је коштао адвокат Лазаревић, који је постављен за стенд бај у мом предмету, колико је коштао Ван дер Спул, други стенд бај са целом својом екипом, јер њему је одобрено да ангажује екипу сарадника и колико је коштао адвокат Хупер – наметнути адвокати са целом својом екипом. Из тога ћемо видети по којим се критеријумима плаћала одбрана. Немојте мислити да ми пада на памет да пристанем да моји правни саветници буду плаћени мање него што су плаћани Ван дер Спул или Хупер. То је једноставно немогуће. Наравно, сабраћемо Хупер и О'Шија као његов коадвокат, њих двојица колико су месечно добијали, та сума да се дели на моја три правна саветника. То је једино исправно. Или раније Ван дер Спул. Али морамо имати објективне показатеље. Без тих објективних показатеља ништа се не може решити.

Дакле, једини начин је да Секретаријат на основу објективних показатеља дође до суме, да та сума буде сваком разумном правнику објективна сума, дакле нешто што је разумно прихватљиво, па да се онда та сума распоређује према учешћу појединих чланова стручног тима, односно према трошковима, а ја бих био само тај који би рекао Секретаријату – томе и томе из ове оквирне суме исплатите толико и толико на тај и тај жиро-рачун. Дакле, новац ни у једној варијанти не би ишао мени, него директно ономе ко је урадио конкретан посао. Оног момента када добију стални ангажман, моји правни саветници би овде имали месечну плату и поднели би оставку на своје професионалне обавезе у Београду. И кејс менауер исто тако. То је једино разумно. Не знам како би на други начин то могло да се реши. Хвала.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: У реду. Добро, ви сте нас сада обавестили да је то поднесак састављен у среду. Чим се са њим упознам, ја ћу издати одлуку на ту тему. Међутим, у исто време ја ћу одржати, и то врло скоро, један радни састанак са секретаром, како би могли видети какве су последице позиција Уједињених нација о чињеници да ви имате право на то да вам ваши правни саветници буду додељени и да се њихов рад хонорира и ја се надам да ћемо врло брзо доћи до решења; решења које ће вам омогућити да што боље припремате своју одбрану. Ја морам на неколико тренутака прећи на приватну седницу, јер ћу се осврнути на једну тему која је директно са тиме у вези, али ево, даћу реч Тужилаштву. Заправо, даћу вам реч после, јер је ово што ћу рећи у вези са овим о чему смо већ говорили, па ћете се моћи осврнути на све ово у целости.

(Затворена седница)

Проф. др Војислав Шешељ: ... Дакле, не доводи се у опасност ниједан поступак који се води пред овим судом у погледу тајности докумената и сведока. Не открива се никаква друга тајна. Говори се о стварима које су апсолутно познате у широј јавности, а поготово пошто ће очигледно по овоме тек да се обавља извесна процедура, јавност има огромног интереса да зна шта је било у овом затвореном делу седнице и ја зато захтевам да ви, господине судијо, скинете клаузулу тајности и да тај део седнице прогласите такође јавним.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Господине Шешељ, да ли се интересент слаже са вама?

Проф. др Војислав Шешељ: Интересент, поменуто лице се сигурно слаже са мном. Ако на њега мислите као на заинтересовану страну, као на интересента, ако сам вас добро разумео. Ја вам гарантујем да се он сигурно слаже са мном.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Добро. Што се тиче скидања клаузуле тајности, имате ли нешто за рећи, госпођо Дал?

Тужилац Кристин Дал: Па имам неке резерве. Ја мислим да ни то не би требали прихватити, а да се заинтересирана страна не чује.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: У реду. Господине Шешељ, а приоритет гледано, са своје стране ја не видим никакву запреку да се скине клаузула тајности, али ћу вас једноставно замолити да и службено затражите пристанак заинтересиране стране за скидање тајности. Чим будете имали његов пристанак у писменом облику, ја ћу скинути клаузулу тајности са овог дела расправе. Јер ипак, ради се о приватном лицу, о њему смо говорили. Иако ја не сумњам ни за тренутак да би он могао имати другачији став од вашег, ипак треба добити прилику да изрази свој став. Према томе, молим вас, поставите му формално то питање и реците ми какав је његов одговор, па ћемо овај део рочишта учинити јавним.

Што се тиче једне друге теме, теме заштите сведока, ја сам пре неколико дана издао одлуку односно судски налог који се односи на мере које би, како Секретаријат, тако и Тужилаштво требали подузети ако се објави неко заштићено име. У јеку расправе може се догодити да неко спомене неко име, име особе која подлеже заштитним мерама. То може бити нешто и с чиме ви нисте упознати, са чиме ни ја нисам упознат. Уз помоћ система електронске суднице секретар ће проверити да ли је особа под заштитним мерама и онда ће се то име избрисати. Може се, наине, догодити да док говоримо, док расправљамо, да нам неко заштићено име промакне и мора се дати прилика да се тужилац одмах прочитује, да изрази свој став, да на то упозори, да то каже Секретаријату и да се то име избрише. Нека од тих имена нису одмах исправно написана јер их наши судски записничари не познају, то се касније види, односно то се касније примети. Тако да име није можда одмах препознато, а може се увек догодити да је особа предмет заштитних мера о којима нико у судници није упознат. Дакле, мора постојати систем брисања заштићених имена и морамо дати прилику тужиоцу да реагира на такве ствари.

Ја ћу бити што је могуће обазривији и настојаћу користити икс или ипсилон, како би избегао могућност овакве грешке, оваквог проблема. То ме наводи на једну другу ствар, а то је поднесак господина Шешеља број 287, а тиче се извештаја господина Тененса, који је сведок – вештак Тужилаштва. Ово је прилично комплицирано питање и ја ћу се морати вратити унатраг како бих што је могуће јасније назначио проблем. Ево како је читава ствар почела. Дана 28. марта 2006. године Тужилаштво подноси захтев да се тек 30 дана након почетка поступка могу обелоданити неки делови извештаја Тененса. У том захтеву каже се да постоје три сведока. Нећу рећи њихова имена, већ бројке. Дакле, сведоци број 11, 26 и 31, који се спомињу у том извештају. Дана 14. септембра 2006. године, када сте ви напустили судницу, господине Шешељ, адвокат који је био овде није се успротивио захтеву.

Затим, 2. октобра 2006. године, ово је комплицирано па идем полако, Претресно веће је одлучило да захтев Тужилаштва није ваљан због тога што је, према датуму који се наводи у одлуци Већа, поступак требао почети за мање од тридесет дана. Из тога се може извући закључак да оптужени мора да је упознат са садржајем извештаја у целости. Такође, 2. октобра 2006. године оптужени добија, и то на БХС-у, одлуку Већа, међутим, добија само скраћену верзију извештаја, односно верзију у којој су неки делови избрисани, мада је другачије било наведено у одлуци Већа. Дакле, ви сте интегралну верзију добили тек пре неколико дана, 17. маја 2007. године. Изгледа, дакле, да је одлука од 2. октобра 2006. године, којом се налаже да се извештај обелодани у целости адвокатима, али не и оптуженом, који је у том тренутку имао статус члана јавно-

сти, ако смо добро разумели. Овај интегрални извештај садржан је у регистратору број 22, на што ћу се поново вратити.

Е сада, дошло је до заврзламе коју треба решити, и то уз помоћ правила 94 бис Правилника. Ја ћу прочитати параграфе а и б, који ће нам дати решење за овај проблем. Потпуна, дакле у овом параграфу постоји реч “потпуна” изјава или извештај сваког вештака којег позива страна у поступку обелодањује се у року који одреди Претресно веће или претпретресни судија. Дакле, ова одредба је посве јасна. Оптужени мора имати потпуни извештај. У року од 30 дана до обелодањивања изјаве или извештаја сведока супротна страна ће доставити службену обавест о следећем: да ли прихвата изјаву или извештај сведока; да ли вештака жели унакрсно испитати и да ли оспорава квалификованост сведока као вештака. Међутим, овај члан са собом вуче одређене потешкоће. Оне проистичу из тога што постоје три заштићена сведока чији је идентитет требало да буде обелодањен оптуженом тридесет дана пре почетка поступка. Данас још увек није утврђен датум почетка поступка, а још је мање, дакле, утврђен тај рок од тридесет дана. Последњи пут смо покушали да предвидимо даљи развој догађаја и назначили смо да би поступак могао да почне у новембру месецу, с обзиром на то да финансијски извори суда нису омогућавали да се започне још један нови поступак уз оне који се већ сада воде. Уколико усвојимо претпоставку да би 1. новембар био кључан датум, датум када почиње суђење, тридесет дана пре тога, то значи да би заправо 1. октобра оптужени требало да се упозна се идентитетом сведока чије сам бројеве навео: 11, 26 и 31.

Господине Шешељ, верујем да сте можда добили овај извештај јер се тај извештај налази у регистратору 22. Ви нисте добили овај, али можда су ваши саветници добили ваш извештај и уколико сам ја добро схватио, један део извештаја је редигован, међутим, ви би требало да добијете овај извештај у целости. Ја ћу у најкраћем року донети одлуку о овом питању јер ја заиста не видим како бисте ви могли да изразите свој став у складу са чланом 94 бис (д) уколико не располагете овим извештајем у целости.

Када је реч о овом питању, да ли сте се ви лично њиме такође позабавили, имате ли неки став који желите да заузмете? Какав је ваш поглед на ствар? Имате реч.

Проф. др Војислав Шешељ: Ја сам добио редиговани извештај вештака Тужилаштва Тененса, у коме је зацрњено седам-осам, можда и више страна, не могу сада тачно да се сетим колико. Ја сам тај извештај предао мојим правним саветницима јер они не могу ниједан документ директно да добију од Секретаријата или од Тужилаштва, документе искључиво ја могу да добијем, а онда их њима по потреби прослеђујем и на основу тога моји правни саветници су направили тај поднесак.

Дакле, није у питању само редиговање имена заштићених сведока, конкретно три имена, до месец дана уочи почетка суђења, него је редигована и садржина. Дакле, могло је тамо име да се унесе под шифром, али садржина да ми се обелодани, да знам о чему се ради. Ни то нису били у стању да учине. Наравно, ја ћу се о том експертском извештају изјаснити у складу са правилом 94 бис тек онда када га добијем у целости. А то што су ми послали редиговани извештај, са затамњених седам-осам страна, не значи ништа. Боље да ми га нису ни послали онда. Немам стрпљења ни да га читам ако није комплетан. Оно што је главно, осећам да је затамњено, па сада да читам оно што и нема никаквог значаја. Мене сада највише копка шта је то тамо затамњено, а без тога нити могу да се изјасним о експертском извештају, нити могу да спремам одбрану. Генерално, ја сматрам да је дошло до велике злоупотребе у издавању заштитних мера за сведоке и за извештаје вештака.

Никада се није десило да Тужилаштво детаљно поткрепи свој захтев за издавање заштитних мера, него у једној реченици једну стандардну фразу понавља и судско веће олако доноси одлуку да се те заштитне мере заиста уведу, тако да долазим у ситуацију да има скоро ви-

ше сведока са заштитним мерама него оних сведока који би сведочили без заштитних мера. Невероватно је да се чак и према експертском извештају који је по својој суштини научни рад, научни елаборат, а не сведочење, не сведочење сведока очевица, да се и ту одређени делови проглашавају тајним до почетка суђења, односно месец дана уочи почетка. Шта може бити тајна у експертском извештају? Ако је тајно име, онда је могло само то име да буде избрисано и да се употреби шифра, и ништа друго. Али, Тужилаштво тенденциозно брише један озбиљан део текста, око 10 процената од укупног текста. Ваљда брише онај најважнији део текста.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Да, госпођо Дал, када је реч о овом извештају вештака Тененса, господин Шешељ је управо изложио своје становиште. Он сматра да би најбоље било да добије извештај у целости, а када је реч о заштићеним сведоцима, у том случају довољно је избрисати имена или означити их словима икс, ипсилон и постоје бројни начини да се то изведе.

Тужилац Кристин Дал: Часни суде, ми се ослањамо на писани поднесак. Сам извештај има преко двеста педесет страна. Редиговања која смо ми увели су минимална, од кључног су значаја за заштиту сведока и верујем да правило 94 бис треба да се чита у складу са обавезом Претресног већа да штити сведоке. Ми смо такође поднели одговор. Уз одговор на поднесак господина Шешеља поднели смо и захтев за преиспитивање за одложено обелодањивање доказног материјала, углавном због тога што се приближавао датум суђења када је претходно Претресно веће донело одлуку о овом поднеску.

Овај поднесак још увек није решен и сматрамо да је из безбедносних разлога неопходно да се усвоје заштитне мере за Тененсов извештај. Када би се обезбедио пуни извештај, оптуженом би се пружила прилика да донесе одлуку да ли прихвата или одбацује извештај, или оспорава квалификованост вештака. Сматрам да ове одлуке могу да се донесу, да постоји довољан број информација које су већ обелодањене господину Шешељу и да није потребно да редује-мо даље.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Када је реч о извештајима вештака, моје искуство у вези са овим би могло да вам буде од користи када је реч о начину на који се одвија процедура пред овим судом. Као што вам је добро познато, вештаци нису вештаци у оном смислу те речи како ми то схватамо у нашим земљама. То су вештаци одређене стране. То значи да Тужилаштво има своје вештаке, понекад и вештаке који добијају примене од канцеларије Тужилаштва да би у неком тренутку наступили као вештаци. Што се вас тиче, када ви будете доводили своје вештаке, имаћете слободан избор да се одлучите за ону особу коју желите да буде ваш вештак. Те сведоке, зване вештаци, њих дакле именују стране у поступку. Претресно веће у томе не игра никакву улогу. Једина улога коју игра Претресно веће јесте да провери, када се предложи усвајање неког извештаја вештака, да ли је вештак компетентан са техничке тачке гледишта, да ли је он квалификован да да своје мишљење о одређеној тачки и због тога увек цурицидум витае иде уз извештај вештака.

Извештај вештака се састоји из, увек је реч, дакле, о једном обимном документу – у овом конкретном случају је реч о око преко 250 страна. У овом документу постоје белешке у дну стране. Дакле, у извештају се помињу те белешке које су означене у дну странице, а које често упућују на спискове доказних предмета који су вам добро познати, јер је реч о списковима по правилу 65 тер.

Начелно узев, колико је мени познато, у историји овог суда оптужени су увек оспоравали извештаје вештака Тужилаштва, па ниједан извештај, према томе, није усвојен аутоматски. И као што то предвиђа правило 94 бис (б), сведок у том случају може унакрсно да испитује вештака. Како онда изгледа суђење? Током седнице Тужилаштво назначи да је у питању сведок-вештак и тражи да се извештај уврсти у спис, а понекад је ту и нека претходна изјава коју је сведок

дао. Тужилаштво тада може да предочи доказне предмете који се јављају у извештају сведока-вештака да би поставили следеће питање: ви сте у пасусу том и том на страници тој и тој, поменили тај и тај доказни предмет; да ли сте ви заиста проучили тај документ и да ли сте се ослонили на тај документ како бисте написали те и те реченице вашег извештаја? Сведок каже – јесам, пружа објашњење и тако даље. У том тренутку Тужилаштво, осим усвајања извештаја сведока и његове изјаве, тражи да се уврсте у спис и доказни предмети који се помињу у извештају вештака. Понекад може бити реч о десетинама, па и стотинама доказних предмета. Дакле, то је она етапа, она фаза када Тужилаштво води главно испитивање.

Потом ви као оптужени приступате унакрсном испитивању сведока, постављате му питања и тако даље, а такође му предочавате властите документе како бисте оспорили наводе сведока-вештака односно наводе Тужилаштва. То је, дакле, фаза током извођења доказа Тужилаштва. А потом, када оптужени доводи своје властите вештаке, процедура је потпуно иста. То значи да ваш вештак саставља извештаје са одговарајућим доказним предметима и слично, а Тужилаштво приступа унакрсном испитивању вашег сведока и тада се Тужилаштво налази у оном положају где сте ви првобитно били када сте унакрсно испитивали. Дакле, сада Тужилаштво унакрсно испитује вашег вештака. Ето како тече ова процедура, како се одвија исказ ових вештака који сведоче о различитим аспектима који су од интереса за стране у поступку.

Е сада што се тиче трајања унакрсног испитивања или што се тиче трајања главног испитивања, начелно узев Претресно веће сматра да није неопходно да уопште буде одржано главно испитивање јер је већ све садржано у самом извештају. Међутим, уколико је, према правилу 65 тер, на пример предвиђено одређено време, на пример шест сати, за унакрсно испитивање ћете имати исто време, значи опет шест сати. Начелно узев, вештаци сведоче током два или три дана и током два до три дана се врши унакрсно испитивање. Када се заврши унакрсно испитивање, Тужилаштво може да постави допунска питања која би била непосредно везана за она питања која су постављена током унакрсног испитивања. Ето, врло сажето говорећи, како се одвијају седнице када су у питању извештаји сведока-вештака.

Међутим, када Претресно веће усвоји извештај сведока, било у целости или делимично, као пропратне документе, после унакрсног испитивања и након што оптужени доведе своје вештаке, у својој пресуди Претресно веће може да помене садржину извештаја вештака, или може и да их не помене, то све зависи од релевантности и од доказне вредности које могу имати наводи вештака и његов извештај. Ето, желео сам о овоме да вас обавестим и могу да одговорим уколико имате да ми поставите питање. Изволите, имате реч.

Проф. др Војислав Шешељ: Господине судијо, овде постоји један проблем, што овај међународни суд из англосаксонског правног система преузима заправо оно што је најнегативније у том систему. Ја ћу вас подсетити, у европском континенталном систему суд је тај који одређује вештаке. Вештаци имају статус судских вештака. Па уз могућности супервештачења уколико неке стране изнесу довољно јаке аргументе да се затражи супервештачење. Овде је тужилац тај који доводи вештаке. То у правом смислу нису вештаци. То су службеници Тужилаштва. То је исто као када би тужилац нудио сам себе као експерта и нудио доказе о којима иначе не би могао да инструкује ниједног сведока оптужбе. Баш због немогућности да инструкује сведоке оптужбе довољно добро да заступају основну тезу Тужилаштва, Тужилаштво одређује своје службенике да глууме вештаке и подносе квазистручне и квазинаучне елаборате којима се та теза поткрепљује. Можете бити сигурни да ћу ја оспоравати сваког вештака Тужилаштва, па и Тененса. Али, да бих вам се формално изјаснио хоћу ли оспоравати или не и због чега ћу оспоравати, ја морам да добијем претходно комплетан извештај. А можете бити сигурни да ћу га свакако оспоравати. Мој рок почиње да тече од дана пријема комплетног извештаја.

То колико ће тужилац имати вештака, говори само о томе колико је Тужилаштво немоћно да путем сведока оптужбе докаже оно што жели да докаже, па им онда треба неко ко ће обрађивати.

Имали сте ви у другим предметима случајеве да се појављује чиновник истражитељ Тужилаштва да у форми кумулативног сведочења исприча шта су му разни сведоци на терену говорили. Чак и томе је ово Тужилаштво прибегавало у неким предметима. Ја вам могу тачно навести називе предмета. И то се дешавало. Дође службеник Тужилаштва, истражитељ, и каже: тај ми је причао то, овај ми је причао оно и не помиње имена. Каже “многи су ми причали”. То је крајње неозбиљно. Али ето, на Тужилаштву је терет доказивања па ћемо видети како ће се ти његови наводни експерти провести у судници. Ја вам унапред наговештавам да се ни мало лепо неће провести. Судаћи по ономе што сам већ добио као материјал, неће им остати камен на камену од тога њиховог експертског извештаја, ниједном од њих. А видећемо када дођемо до тога. Ја ћу свакако имати најмање онолико експерата колико је имало Тужилаштво. Пошто Тужилаштво обично експерте именује из реда својих чиновника, ја ћу своје експерте именовати из реда чланова мог стручног тима, па ако неко кога планирам за експерта данас није члан мог стручног тима, ја ћу дати налог да спрема експертски извештај на одређену тему, да бих и на тај начин парирао Тужилаштву, да бих показао колико то гротескне облике поприма.

Али, да се вратимо на оно што је основно у овоме: Тужилаштво нема ниједан аргумент зашто је затамњено, зацрњено више страна Тененсовог извештаја. Ако су у питању имена три заштићена сведока, та три имена се могу означити шифром која иначе постоји у списима и да остане, дакле, експертова обрада њихових наводних изјава. Која је то тајна коју крије Тужилаштво садржана у самом тексту експертског елабората? Нема никакве тајне, у питању је нека подвала која је противправна, која се не може уклопити у процесна правила, свакако. Ја могу да разумем зашто кријете имена заштићених сведока донекле, али сте и у томе претерали. Али да кријете делове експертских извештаја под идентичним изговором да морате сакрити имена заштићених сведока, то је заиста неодрживо.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: У реду. Када је реч о сведоцима-вештацима, и једни и други сте изложили своје становиште. Непосредно уочи паузе желео бих да се позабавимо још једном темом о којој је већ било речи, али још увек нисмо пронашли никакво решење. Говорим о 38 регистратора. И једнима и другима је позната садржина ових регистратора који су били у поседу браниоца кога је именовало Претресно веће како би пружио помоћ или бранио господина Шешеља. Овај адвокат је вратио тих 38 регистратора и схватили смо да у овим регистраторима постоје документи врло различите природе, али такође и документи који би могли у највећој мери да буду од интереса за оптуженог, а који треба да их добије. Нарочито је реч о документима који су упућени браниоцу у складу са чланом 68 и са правилом 66 Правилника.

Бранилац који је био именован именован је у августу месецу прошле године, и пошто је био именован прошле године, добијао је документа која су пристизала у августу, септембру, октобру, новембру, децембру, све до тренутка када је Жалбено веће признало господину Шешељу право да се лично брани.

Наравно, неопходно је да се господин Шешељ упозна са документима који су упућени браниоцу, јер је то нешто што је за њега од највећег интереса. Према томе, замолићу Тужилаштво да састави списак свих докумената који су послати овом браниоцу. Тужилаштво мора да располаже овим списком који сам ја већ помињао. Документа по правилу 66 и по правилу 68 а уколико је то неопходно, такође и поднеске које је овај бранилац добио, а које господин Шешељ није добио. Када буде састављен овај списак, он ће бити предат Секретаријату, а секретар ће прегледати 38 регистратора и из ових регистратора ће извадити документе и предати их господину Шешељу.

Због чега овај посао треба да обави секретар? Овај посао треба да обави секретар јер је он по дефиницији неутралан у односу на стране у поступку. Овај посао не може да се повери Тужилаштву јер би Тужилаштво могло на тај начин евентуално да се упозна са неком од стратегија одбране. Јер, примећено је да ови регистратори садрже и различите меморандуме, о различитим правним питањима и слично. На тај начин би, дакле, било Тужилаштву пружено једно нелегитимно преимућство.

Са друге стране, господин Шешељ нам је рекао да он сам не жели да спроведе ово истраживање. Сходно томе, само је секретар неутралан и на основу списка он треба да преда господину Шешељу ове документе, јер, у складу са правилима 66 и 68 њему је ова документација неопходна ради одбране. Неопходна му је да би се припремао за унакрсно испитивање сведока који ће долазити да дају свој исказ, а такође му је ова документација неопходна како би право-времено могао да начини избор властитих сведока. Према томе, он не може да буде у незнању када је реч о овим документима. Неопходно је да му они буду обелодањени, тим пре што према Правилнику постоји обавеза да се документи обелодане. Према томе, почев, рачунајући од августа месеца, датума када је именован бранилац, Тужилаштво треба да открије који су документи упућени, треба да састави списак и да преда списак Секретаријату. Господине Шешељ, имате ли нешто да кажете о овоме?

Проф. др Војислав Шешељ: Да, господине судијо. Ја имам примедбу. Ја се начелно супротстављам том ставу; зато што никада нисам признао да је Хупер мој бранилац и све што је у Хуперовом поседу не може бити документ моје одбране нити документ од интереса за моју одбрану. А Секретаријат, односно секретар, не може бити арбитар који ће процењивати шта од те његове заоставштине треба мени да се достави, а шта не. Можда поред тих докумената које је Тужилаштво обелоданило по правилу 66 и правилу 68 – то су важна документа, та документа треба да буду враћена Тужилаштву. А документа која је стварао сам Хупер глумећи да спрема моју одбрану, Секретаријат једноставно може да спали. Ја бих радије сто година робијао него што бих користио нешто што је радио Хупер глумећи мог браниоца. Дакле, не долази у обзир да то примим. А оно што је по правилу 66 и 68 обелоданило Тужилаштво, то Тужилаштво мора мени да обелодани.

Не може мени секретар обелодањивати документа по правилу 66 и правилу 68. Он није за то надлежан по Правилнику. Надлежно је искључиво Тужилаштво. Не сме секретар преузимати улогу Тужилаштва и његову обавезу. Секретар може само да, поступајући по службеној дужности, уништи оно што се нађе у Хуперовој заоставштини, а што он претпоставља да је од интереса спремања стратегије моје одбране. Дакле, неке његове белешке, изјаве потенцијалних сведока одбране које је Хупер планирао, запажања његових сарадника у предмету и тако даље. То, дакле, не би имало смисла, али ја се не противим. Може и то да врати Тужилаштву. А можда не би било, можда би било крајње неетички, неморално, па зато нека то секретар уништи. Али оно што има ознаку да је достављено од стране Тужилаштва, једноставно се врати Тужилаштву, а онда Тужилаштво мени доставља и ја уредно потписујем.

Да бих поткрепио овај свој став, износим још један аргумент. Тужилаштво је документе по правилу 66 и 68 Хуперу редовно објављивало на енглеском језику, што је за мене неупотребљиво. Мора бити на српском. И шта ту онда има да гледа секретар. Да гледа шта је преведено, шта није, па да онда он преводи? Не. Треба Тужилаштво да достави све на српском језику. Ја вас упућујем поново на документ Тужилаштва од 6. новембра 2006. године – само у тачки 10 износи се да треба 207.000 страна на српском језику да ми предају. Покушавали су у облику ЦД рома, односно у електронском формату, па нису успели. Треба сада на папиру 207.000 страна, ја сам убеђен да они још то нису почели да стављају на папир и да прекуцавају. Када ће? Не знам када ће, али без овога процес не може почети. Јер, ово су све документи по правилу 68. То су ослоба-

ђајући документи, потенцијално ослобађајући документи до којих је већ Тужилаштво дошло, а оно је дужно, чим до њих дође, да ми их обелодани, иначе нема правичног суђења.

Ја имам доказ да ви располажете са 207.000 докумената важних за моју одбрану. Ви ми их не дате – нема правичног суђења. Немојте мислити да процес може почети док ми не доставите ових 207.000 докумената. Ово је мени најдрагоценији документ. Хоћу свих 207.000 да имам у својој затворској ћелији, па да их ја прегледам и установљавам шта могу користити, а шта не могу. А ви сте већ констатовали да су они потенцијално ослобађајући, то је ваша а не моја констатација. Зато све што сте обелодањивали Хуперу, као да нисте никоме обелодањивали. Предлажем да секретар сва документа Тужилаштва врати Тужилаштву, а све оно што је Хуперово лично, а што није обелодањено од стране Тужилаштва, да се једноставно спали. Тако би било најморалније.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Госпођо Дал, господин Шешељ је помешно једну потешкоћу о којој сам и ја сам говорио на једној претходној статусној конференцији. Ви сте у обавези да обелоданите оптуженом, у складу са правилима 66 и 68, документа на папиру и преведена на његов матерњи језик. Имате, дакле, две обавезе: примерци на папиру и превод на језик оптуженог.

Сада откривам, то нисам до сада схватио али можда господин Шешељ грешни, не знам, да међу документима који су упућени господину Хуперу има 207.000 страница документације. Уколико је ово тачно, уколико је ових 207.000 страница обелодањено у складу са правилима 66 и 68 он мора да их добије преведене и на папиру. Осим уколико оптужени није нешто ту погрешно, али ми то свеједно изгледа као једна огромна бројка.

Госпођо Дал, вама је познато све у вези са овим питањем јер нисмо ово поменули данас први пут. О овоме је било речи много раније.

Тужилац Кристин Дал: Ми се слажемо са Претресним већем да је неопходно да документи господина Хупера задрже привилеговани статус и да се врате Тужилаштву. На тај начин би могла да буде доведена у питање било која стратегија одбране. Ми можемо да направимо списак материјала који су обелодањени господину Хуперу током времена када је он заступао, када је бранио оптуженог и сматрамо да је Секретаријат надлежан да начини одговарајући избор. Ми бисмо назначили где смо дупликат послали непосредно господину Шешељу, тако да секретар не би морао да обавља посао који није неопходан и такође бисмо назначили када је материјал који је био у поседу господина Хупера био предмет заштитних мера или неких захтева да се не би обелоданио оптуженом.

Када је реч о материјалу који се односи на правило 68, ми смо преиспитали све, сав материјал који је раније обелодањен у овом предмету како бисмо били сигурни да се у потпуности слажемо са правилима и налозима Претресног већа и неопходни преводи ће бити обављени. Треба обратити пажњу на то да је господин Хупер добијао материјал у првобитном облику, у изворнику уколико је био на располагању, то значи на матерњем језику особе која је дала изјаву, а ми морамо да се уверимо да оптужени добије све што треба.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Госпођо Дал, према правилима, оптужени треба да добије на свом језику све документе који ће бити коришћени и који би могли да буду документација која га терети, оптужени то мора да добије на свом језику и на папиру. То је једна правна обавеза. Не може да почне суђење уколико оптужени није добио ове документе. То је нешто што је сасвим очигледно.

Друго, према правилу 68 постоји ослобађајући материјал. Он такође мора да буде обелодањен. Док сам слушао ваше речи, ја као да сам схватио да сте ви обелоданили господину Шешељу, да сте му ви већ обелоданили документа. Међутим, ја вам постављам следеће питање:

почев од августа месеца, датума када је именован господин Хупер, неопходно је да почев од тог датума сви документи које сте упутили господину Хуперу буду послати господину Шешељу. Господину Хуперу је то било упућено у облику ЦД рома, господину Шешељу ови документи морају бити предати на папиру и још, штавише на БХС-у. Ето, такво је стање ствари и не може да буде никако другачије.

Ви сте ми пружили одређено објашњење, али морам признати да оно није било у потпуности задовољавајуће. Ја желим да будем сигуран у следеће: да сте ви испунили обавезу коју имате. Јер уколико ви нисте испунили ову обавезу, могли бисте да трпите последице и вама је то добро познато. Вама је то познато. Према томе, не треба врдати. Ја могу да схватим да се ви суочавате са једним озбиљним материјалним проблемом уколико постоји изузетно велики број докумената. Уколико сте веровали да ће електронска форма разрешити потешкоћу – е па, то није случај.

За мене је ситуација јасна: према правилу 68 (а) односно према правилу 68 (и) постоји обавеза да се обелодани материјал на папиру. Електронска форма, електронски облик се односи само на један други тип докумената, у питању су збирке докумената. Међутим, сви доказни предмети који су саставни део оптужнице, који су резултат истраге и које ћете ви користити током суђења неопходно је да сведок њима располаже, а нарочито сва она документа која се помињу у извештајима вештака и не говоримо сада о електронском облику. Господин Шешељ ми је рекао да је реч о 207.000 страница. Морам признати да сам помало изненађен. Господине Шешељ, јесте ли сигурни да је тај број тачан, да је у питању 207.000 страница?

Проф. др Војислав Шешељ: Господине судијо, сигуран сам, јер то је документ Тужилаштва. Ја не знам да ли су они у стању да вам на монитору прикажу тај документ, мени је достављен 6. новембра 2006. године. То је преглед свег обелодањеног или враћеног материјала, где се тачно констатује шта сам ја примио, јер је било на српском језику и на папиру, а шта сам одбио јер је било на ЦД-у, и шта је обелодањено Хуперу, а није мени. То све можете видети из овога документа. Е сада, само у једној тачки овде има преко 300.000 страна докумената. Само у једној тачки, тачки 10, говори се о четири ДВД-а по правилу 68: 207.210 страна на српском језику. То је тачка 10, ако су били у стању тај документ да вам презентују на монитору. То је преглед Тужилаштва који је Тужилаштво у колору доставило и мени и судском већу. Мени је достављено 6. новембра, а судском већу на енглеском језику вероватно неколико дана раније.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Добро, примио сам то к знању и то ћу проучити. Сада из техничких разлога морамо прећи на паузу двадесет минута, наставићемо у 11 сати.

Молим устаните.

(Пауза)

Устаните, молим.

Изволите сести.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Настављамо са суђењем. Господине Шешељ, морам да вам кажем да сам био веома узнемирен овим питањем о 207.000 докумената. Можете ли да ми предочите овај документ у боји који сте показали, како бих могао да видим о каквом је документу реч?

Господине послужитељу, будите љубазни па идите по документ који је господин Шешељ малочас показао.

Проф. др Војислав Шешељ: То је документ који је доставило Тужилаштво на захтев Претресног већа 6. новембра 2006. године, са комплетним прегледом обелодањивања документа-

та по правилу 66 и по правилу 68. Ја вам скрећем пажњу на тачку 10 тога документа. То је само на српском језику, али Тужилаштво има тај документ и на енглеском, оно га је доставило претходном судском већу.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Заиста, реч је о документу који је на вашем језику и видим да под тачком 10 пише да је у складу са правилом 68 – 207.210 докумената. То је оно што видим да се помиње на вашем језику. Добро. А овај документ носи датум 2. новембар 2006. године. Госпођо Дал, требало би да имате на свом језику овај документ у коме се јасно назначавало да постоји 207.210 докумената. Ето, вратићу документ господину Шешељу, захваљујем му се што ми га је предочио. Госпођо Дал, шта ви имате на то да кажете?

Тужилац Кристин Дал: Молила бих за идентификацију документа, јер датум завођења који је навео господин Шешељ није ми ни од какве помоћи да утврдимо о ком је документу реч.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Господине Шешељ, да ли овај документ носи идентификациони број Тужилаштва?

Проф. др Војислав Шешељ: На једном папиру стоји ИТ 03-67. То је ваљда број мога предмета. Међутим, уз овај документ је ишао пропратни текст Тужилаштва. Ја тај пропратни текст нисам понео са собом. Али сигурно је била и верзија на енглеском језику и ово је био предмет једне од статусних конференција у новембру месецу. Ви горе имате датум 2. новембар, вероватно је то датум документа на енглеском језику. Међутим, испод текста имате 6. новембар 2006. године, што претпостављам да значи да је текст мени достављен на српском четири дана касније. Али, ја бих ово могао да предочим и Тужилаштву ако желе да погледају, па да пронађу. Ако желе.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: У реду, госпођо Дал, господин Шешељ може да вам да један примерак. Можемо да начинимо фотокопију, можда ћете на тај начин моћи да се снађете.

Тужилац Кристин Дал: Када је реч о броју докумената, знам да је у предмету првобитно сматрано да документи спадају под правило 68. У предмету Милошевић су били предложени за усвајање као документи који могу да се обелодане, с обзиром на теорију одбране коју је уобличио господин Шешељ. Осим тога немам неки посебан одговор осим да потврдим наш став, а то је да је још увек важећа одлука Претресног већа у погледу електронског обелодањивања података, да постоје неке обавезе обелодањивања да се тако и уради ад хок.

Ми смо покушали да олакшамо припрему за суђење господину Шешељу и да избегнемо непотребну потрошњу времена, колико је то било могуће. Дали смо му примерке материјала кад год је то било могуће. Откако сам се ја придружила екипи на овом предмету, уколико након преиспитивања има потребе да се одштампа материјал који спада под другачију верзију правила 68 него она која је важила у предмету Милошевић, уколико такав буде налог Претресног већа, ми ћемо одштампати ове материјале на папиру. Али ја желим да будем сигурна да Претресно веће буде свесно нашег положаја да је лакше спроводити претраживања електронски. Када је реч о правичности не би требало да Претресно веће ослободи, без обзира на то да ли господин Шешељ одлучи да се користи овом могућношћу или да се њоме не користи, то омогућава да се брзо претражују документи. Бојимо се да ће његов приговор имати за резултат то што ће се изручити 48 кутија различитог папира.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Правило 68 садржи две компоненте, које ћу сада прочитати: "Тужилац што је пре могуће треба доставити одбрани све елементе за које доиста зна да су ослобађајуће природе, делом или у целости, који могу ублажити кривицу оптуженог или утицати на веродостојност доказа оптужбе". Дакле, то је једно. Друго се тиче достављања доказног материјала на папиру. Следећи параграф каже: "Не доводећи у питање од-

редбе става 1. тужилац ће одбрани доставити у електронском облику збирке релевантног материјала у свом поседу заједно са одговарајућим рачунарским програмом, како би одбрана могла електронски претраживати те збирке". Ово се, дакле, тиче других релевантних материјала који се у електронском облику дају одбрани.

Оно што сам ја разумео из овога што сте ви рекли, ово би се односило на документе из предмета Милошевић. Али, суштински проблем је следећи: зар ту нема материјала који могу бити такве природе да би у целости или делом могли бити ослобађајуће природе, ја то не знам. Ви ово морате на врло прецизан начин проучити. Јер, тих 207.000 страница, то су можда сви записници са суђења Милошевићу, ја то не знам. На вама је да погледате шта ту све има. Ја то не знам. Све што ја требам проверити и уверити се је то да оптужени у свом поседу има све материјале који би могли бити ослобађајуће природе делом или у целости. И то је то. То је ваша обавеза и ту је крај. На вама је да погледате који су то документи, на шта се они односе и тако даље. Мислим да ћемо се ми имати прилике на то вратити, али било како било, на вама је да врло пажљиво размотрите ово питање.

А сада бих хтео, господине Шешељ, прећи на једну другу тему која се вас тиче. Опростите, нисам вас видео. Изволите, имате реч.

Проф. др Војислав Шешељ: Ја бих се само укратко осврнуо на позивање заступника оптужбе на праксу из предмета Милошевић. Господин Милошевић је сам прихватио да му се документа обелодањују у електронском облику. Тако су желели његови правни саветници. Недуго затим он је схватио ту своју грешку али више је није могао исправити. И његов процес је препун жалби како му се документа неадекватно, сувише касно и неуредно испоручују. То можете видети из транскриптата. Господин Милошевић је прихватио да му се документа испоручују на енглеском језику. Он енглески зна много боље од мене, али, по мом мишљењу, и то му је била грешка. Јер онда Тужилаштво у томе нема мере.

Пошто се он сам сложио да му се документа испоручују у електронском облику, ви сте то могли да радите. Ја се не слажем. Ја захтевам да све буде на папиру. И то су по томе два веома различита предмета. Пракса из предмета где се оптужени сложио да му се обелодањује у електронском облику не може бити прецедент за праксу у предмету где то оптужени категорички одбија. И друго, сама чињеница да сте ви оволико страна докумената овде означили као потенцијално ослобађајући материјал вас сада обавезује да ми управо толико страна докумената испоручите, обелоданите на папиру и на српском језику. Јер ја не дозвољавам да ви сада вршите селекцију па да кажете – е, погрешили смо, није то ослобађајуће, па ћемо одбацити. Немојте ме прекидати.

Тужилац Кристин Дал: Часни суде, приговарам.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Госпођо Дал.

Тужилац Кристин Дал: Ја приговарам. Желим да се оптуженога упуту да се обраћа суду, а не супротној страни. Мислим да је ово био прекршај правила понашања у судници и да није било потребно.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Што се тиче формалности, имате право. Господине Шешељ, молим вас, обраћајте се мени. Тужилац жели да се правила поштују, тако да се можете обратити мени. Међутим, ево ја сам сада открио захваљујући господину Шешељу, Тужилаштво ми то није рекло, да је у предмету Милошевић тужилац по правилу 68 господину Милошевићу у електронској форми достављао материјале, што би се односило на одредбу 68 (и).

Господин Милошевић је говорио енглески и амикус кури су прихватили тај систем, који господину Милошевићу није изазивао проблеме. Међутим, за господина Шешеља то представља проблем, јер господин Шешељ не прихвата такав начин поступања.

Е сада, где тај проблем добија на важности, и што сам ја тек сада открио, нисам видео пре. Наиме, изгледа да је у документима који су достављени господину Милошевићу било ослобађајућег материјала који би интересирао господина Шешеља, зато што је он у удруженом злочиначком подухвату са господином Милошевићем. То не смемо заборавити. Ја овде имам оптужницу, у оптужници, у параграфу 8, наводе се сви они који су учесници удруженог злочиначког подухвата. Дакле: Слободан Милошевић, Вељко Кадријевић, генерал Благоје Аудић, пуковник Ратко Младић, Јовица Станишић, Франко Симатовић, Радован Стојчић, Милан Мартић, Горан Хауић, Радован Карауић, Момчило Крајишник, госпођа Биљана Плавшић и последњи покојни Аркан који се звао Жељко Ражнатовић. Дакле, господин Милошевић је учесник удруженог злочиначког подухвата на исти начин као и господин Шешељ и документи који су ослобађајуће природе, а које сте ви доставили господину Шешељу, како смо чули, могу се тисати и њега. Он их жели на свом језику. Ја бих се понадао да су они преведени и наравно, да буду достављени на папиру. Ви то морате помно проучити, ово није небитно питање. Ми ћемо се свакако имати прилике на ово вратити, а тужилац треба ову ствар размотрити и 4. јула ме обавестити о резултатима.

А ја ћу сада прећи на један други проблем, једну другу тему. Да, господине Шешељ.

Проф. др Војислав Шешељ: Господине судијо, ако погледате транскрипт и данашње статусне конференције, можете се уверити да се ја непрекидно искључиво вама обраћам, а када вам се обратим онда је ствар мог фигуративног изражавања како ћу ја одређену поруку упућивати. Ја могу, на пример, поменути некога сведока, па рећи – има да говориш истину и тако даље и тако даље. Дакле, ја се нисам обраћао Тужилаштву, ја се обраћам вама, а путем вас као председавајућег судије ја упућујем поруку Тужилаштву и мене запрепашћује толико одсуство интелигенције, инвентивности да се то схвати. Заиста ме то запрепашћује. Упорно се искључиво вама обраћам и никоме више и то можете видети из транскрипата.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Добро, у реду. Да, тачно, када сте почели своју интервенцију, рекли сте “господине судијо” и онда сте наставили са својом аргументацијом. Тачно, господин Шешељ се обраћао мени а не заступнику Тужилаштва. Но, оставимо сада то по страни јер пред нама су питања која су од далеко веће важности.

Правило 67, које се тиче првенствено вас, господине Шешељ. Ја сам недавно затражио од Тужилаштва да ми достави своју листу сведока и да ажурира свој претпретресни поднесак. Међутим, правило 67 каже и следеће: “У року који одреди претпретресни судија или Претресно веће, сходно правилу 65 тер одбрана (дакле, ви) ће обавестити тужиоца о својој намери да изнесе одбрану алибијем, у ком случају се у обавештењу мора навести место или места на којима оптужени тврди да се налазио у време кривичног дела за које се терети, имена и адресе сведока, као и сав други доказни материјал на који се оптужени намерава позвати како би доказао свој алиби”. Даље: “неку посебну одбрану укључујући одбрану смањеном урачуњљивошћу или неурачуњљивошћу, у ком случају у обавештењу морају бити наведени имена и адресе сведока и сав други доказни материјал на који се оптужени намерава позвати, како би доказао ту посебну одбрану”.

Дакле, господине Шешељ, ви имате на располагању ове одредбе. Ове одредбе су двојаке, односно односе се на одбрану алибијем и посебну врсту одбране. Ви то можете користити, а имате право ове одредбе и не користити. На вама је да одлучите.

Шта је одбрана алибијем? То је када се, на пример, тврди да је један оптужени био присутан на одређеном месту, а он онде није био. Оптужени може тада тврдити – не, то је погрешно.

шно, то нисам био ја, и тако даље. Дакле, одбрана алибијем обухвата тај тип ситуације, када се некоме импутира неко понашање, а дотична особа није била тамо или није имала никакве везе са оним што се тврди. У том случају ви морате навести имена и адресе сведока који подржавају ту врсту одбране.

Затим имате следећи тип одбране, следећу стратегију одбране, која се овде назива посебном одбраном, а може обухватати неколико ствари, али мислим да то није ваш случај. Између осталог, и чињеницу да сте били смањено одговорни, смањено урачунљиви односно да нисте имали способности да разлучујете, да сте били можда душевно болесни у то време и тако даље. Мислим да то није ваш случај, међутим, то је једна од стратегија одбране које су на располагању оптуженом. Дакле, да оптужени каже да у инкриминирано време није био у стању схватити своја дела, своје поступке. Ту су такође потребни сведоци, имена, адресе и тако даље. Када је ово урађено, на снагу ступа одредба наведена под (ии) – тужилац ће обавестити одбрану о именима сведока које намерава да позове ради побијања одбране о којој је обавештен у складу са ставом (и) горе.

Међутим, у овом правилу се даље наводи да пропуст одбране да достави обавештење у складу са овим правилом не ограничава право оптуженог да сведочи о одбранама из претходног става. Дакле, скрећем вам пажњу на опстајање ове одредбе. Ако се желите на њу позвати, на вама је да о томе обавестите тужиоца. Јер, Веће ту нема ништа. Дакле, одбрана обавештава Тужилаштво. На вама би, дакле, било да то урадите, па вам ја скрећем на то пажњу.

Господине Шешељ?

Проф. др Војислав Шешељ: Господине судијо, ја немам намеру да се позивам на било какав алиби јер мене оптужница и не терети да сам био на лицу места било ког евентуалног злочина. Не само да нисам био непосредни извршилац, него нисам био ни присутан извршењу злочина. Мене оптужница пре свега терети да сам говором мржње будио у другима убилачке страсти, страсти за силовањем, за пљачком, за скрнављењем верских објеката и тако даље. То је једна димензија оптужнице. Потом конструкција удруженог злочиначког подухвата, која је само гола конструкција без икаквих аргумената. По тој конструкцији ја сам одговоран за све злочине који су од српске стране, било где, извршени. То је таква конструкција.

Што се тиче подтачке (б), поента је по правилу 67, нека посебна одбрана, а онда се даје делимична спецификација, па се каже “укључујући одбрану смањеном урачунљивошћу или неурачунљивошћу”. Дакле, то је једна могућа илустрација шта може бити нека посебна одбрана, али то не ограничава број евентуалних варијанти посебне одбране. И ја сам то благовремено имао у виду и у току ове четири и по године доставио сам Тужилаштву петнаест елабората излажући ту своју посебну одбрану. Први елаборат представљао је, на негде преко 300 страна, обраду мојих политичких говора, где сам говорио како српски војници и добровољци Српске радикалне странке треба да се понашају у рату, како да се опходе према заробљеницима, цивилном становништву и тако даље. То је преведено на енглески језик.

Затим, поднео сам елаборат којим оспоравам могућност било каквог свог сопственог учешћа у удруженом злочиначком подухвату и сам концепт којем прибегава Тужилаштво, а нема му преседана у обичајном међународном кривичном праву. На Нинрбершком процесу постојао је концепт завере, али не удруженог злочиначког подухвата какав се овде конструише. И сада су га применили у више процеса и остаје то једна велика болесна тачка овог Трибунала уопште. Али није то битно.

Затим, поднео сам елаборате о злочиначкој улози римских папа Јована Павла Другог и Бенедикта Шеснаестог као главних криваца за ратне злочине на простору бивше Југославије. Ти елаборати имају око четири хиљаде страна. То су урадили моји експерти из стручног тима, Зоран Крисић и Елена Божић Талијан. То је и објављено у Београду у четири обимне књиге.

Затим, обелоданио сам три елабората о такозваном говору мржње, исто на великом броју страна, можда све укупно када се сабере око осамсто страна, са примерима говора мржње на подручју Хрватске од стране хрватских званичника и јавних личности, са примерима говора мржње код муслиманских званичника и јавних личности и примерима говора мржње у говори-ма западних државника, политичара и истакнутих јавних личности који се на најувредљивији начин изражавају о српском народу. Овај последњи је лично сачинио магистар Дејан Мирковић, члан мог стручног тима. Имам и неколико других елабората где се бавим обрадом непоуздано-сти и одсуства моралног кредибилитета извесних сведока које ми је Тужилаштво наговестило, а који нису били заштићени сведоци или за које сам претпостављао да би могли бити сведоци јер се појављују као претплаћени сведоци у другим предметима, попут Јована Дуловића, Дејана Анастасијевића, Весне Кљајић и тако даље. Није реч о именима заштићених сведока, па могу слободно да их овде помињем.

Ја сам то обелоданио, а једним потезом Тужилаштво покушава да то а priori дисквалификује, као да нисам обелоданио. Они сами признају да неке нису ни прочитали ни превели. Са неким се нису ни упознали. Ви имате један њихов поднесак, отприлике пре два месеца под-несен. Али ја остајем при тим елаборатима. Они морају бити преведени на енглески или фран-цуски језик. Јер, када моји правни саветници буду мене овде испитивали у судници сходно тач-ки б правила 67, они ће ме питати о том материјалу. Ако ви то не будете пред собом имали спремно на енглеском језику или на француском, ја не знам како ћете ви да будете упућени у оно о чему је реч.

Ако ви мислите да ћу ја доказивати да никакве конкретне везе немам тамо негде с не-ким силовањем, ако се оно заиста десило или са негде неким малтретирањем за које први пут чујем да се десило дошавши у Хаг, онда се грдно варате. Ја ћу вам рушити општи историјски контекст који сте вештачки градили у низу других процеса пред овим Трибуналом, а због неа-декватне одбране оптужени јадници нису били у стању да то оспоре. Е, ја ћу вам то све овде оспорити и ја се за то темељито спремам. А хвала Богу, дали сте ми довољно времена да се и те како спремам.

Дакле, ја нисам занемарио ово правило. По том правилу сам поднео петнаест елабора-та. Од тих елабората нећу одустати ма како их Тужилаштво квалификује. Они се не могу игно-рисати јер ће се комплетна стратегија моје одбране на њима заснивати. За све оно што су мене оптужили, ја ћу заправо оптужити римске папе. Не могу ја бити већи злочинац од Јована Па-вла Другог и Бенедикта Шеснаестог. Не могу ја бити већи злочинац од Фрање Туђмана или Алије Изетбеговића. Не могу ја бити већи злочинац од Била Клинтона, Медлин Олбрајт, Жака Ширака или Тонија Блера и ја ћу то овде у судници ефикасно доказати. То је стратегија моје од-бране. Ја не знам ко може спречити да ја водим такву стратегију одбране. Да се ја сада исцрпљу-јем је ли неко некоме опсовао мајку хрватску, муслиманску, да ли је неко некога негде ударио, да ли је негде некога неко из користољубља убио па сам сада ја крив што се код некога појавио убилачки нагон, што је неко хтео ради пљачке и да убија људе око себе. Знате, то ви мени не мо-жете ни доказати.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Господине Шешељ, добро. Дакле, ви ка-жете да сте се позвали на правила 67 (а) и (б) тако што сте доставили петнаест елабората Тужи-лаштву. Међутим, као што знате, документи које сте ви послали, да ли су они заједно са листом сведока које ви намеравате позвати како бисте доказали вашу тезу? Иначе, тужилац може рећи – да, примио сам документе, међутим, нису наведени релевантни сведоци, нема имена сведока.

Проф. др Војислав Шешељ: Господине судијо, ја не морам имати сведоке, јер правило 67 тачка (а), подтачка (б) каже: имена и адресе сведока и сав други доказни материјал. Ја ту нећу изводити никакве сведоке јер би то било нерационално, али ће делимично тај проблем експер-ти одбране да обраде у својим експертским извештајима. Ја сам се ограничио на ово “сав други

доказни материјал". Јер ја се прецизно у мојим елаборатима позивам, судија, ја нећу обелоданити ниједно име заштићеног сведока док се не скину мере заштите, али ћу се непрекидно борити да се те мере заштите што пре скину и да се број имена заштићених сведока заиста на неки објективни минимум сведе.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Добро. Дакле, што се тиче правила 67, ви сте изјавили да сте обавестили тужиоца о вашим посебним одбранама. Ја то примам к знању. Сада је на тужиоцу да види шта садрже ти ваши документи.

Од последњег рочишта ја сам издао неколико одлука које ћу вам навести јер можда ни сте још добили преводе. Госпођо Дал, желите ли одговорити по питању правила 67?

Тужилац Кристин Дал: Да. Да, часни суде, ја бих хтела прилику да погледам транскрипт пре него што се објави, јер такође делим вашу забринутост – можда постоје ту неки материјали који нису требали бити споменути. Дана 22. новембра 2006. године Веће је издало једну усмену одлуку на страницама од 812 до 813 по питању материјала које господин Шешељ спомиње данас, а који је већ пре обелодањен, а који по тој одлуци не потпада под правило 67. У новембру месецу, 8. и 3. било је пуно расправа о томе шта су посебне одбране и господин Шешељ је то објаснио да то није уско гледано по правилу 67, али да су то одбране посебне природе зато што се по први пут презентирају и ми смо сматрали да су то питања која су у потпуности расправљена, према томе, не мислим да се треба поново враћати на одлуку од 22. новембра.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Да, али мене то не везује. Преда мном је једно правило, правило 67, које омогућава оптуженом да се брани алибијем или неком другом врстом посебне одбране. Ја сам питао оптуженог да ли се жели позвати на то правило. Он је рекао да, што се тиче алибија, нема намеру позвати се на ову одредбу, а што се тиче посебних одбрана, рекао је да је већ учинио оно што је потребно и навео је тачно шта је то. Према томе, није на мени да сада кажем је ли то што је он рекао у склопу правила 67 или не, у оној мери у којој то правило и игра одређену улогу. Оптужени је испунио оно што предвиђа правило 67 зави Тужилаштва.

Ја ту немам ништа за рећи, то није мој проблем. Као прво, мени је у потпуности непознат тај документ, ја не знам шта је у њему. Друго, оптужени је изнео један резиме свега тога. Рекао је да ће се позвати на те документе за време унакрсних испитивања, нарочито ових експертних сведока, сведока вештака. То је, дакле, између вас. Ја ту немам ништа. Моја једина улога по овом питању је да подсетим оптуженог да он има одређена права у том смеру и да та права може остварити у оквиру правила 67. Ја то могу интерпретирати како хоћу, он то интерпретира на свој начин. Није на мени да кажем да он погрешно тумачи правило 67. Можда се нисмо добро разумели, госпођо Дал.

Тужилац Кристин Дал: Слажем се са Већем, ја сам само хтела рећи да ово није ништа ново, да се о томе већ расправљало. Хтела сам вас о томе обавестити. Дакле, да смо расправљали да ли је то у складу са оним што тражи ово правило или не и да ли се он придржавао тих увјета.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Господине Шешељ, желите ли одговорити на ово што је рекла госпођа Дал?

Проф. др Војислав Шешељ: Господине судијо, ја сам, чини ми се баш у овој судници, четрнаест дана сведочио као сведок одбране у предмету господина Милошевића. На три ова елабората ја сам и у току тог сведочења износио своје мишљење и чак је Тужилаштво спремало питања у унакрсном испитивању поводом тих елабората, када је реч о овим појединцима.

Али, да вам скренем пажњу на још нешто – овај манир заступника оптужбе. Њој се чини да овде има нешто што не би смело да се обелодани, али не зна шта, па ће тек после да види.

То је недозвољив манир. Ја сам поменуо три сведока, о њима сам сведочио јавно у процесу господина Милошевића: о Јовану Дуловићу, о Дејану Анастасијевићу. Дошао сам до података српских обавештајних служби да је Дејан Анастасијевић страни шпијун.

Тужилац Кристин Дал: Приговор, часни суде.

Проф. др Војислав Шешељ: Затим, дошао сам до...

(Прекид, затворена седница)

Секретар: На јавној смо седници, часни суде.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: У реду, дакле, сазнао сам да је бушење зидова почело. Не знам докле се стигло сада, можда су радови већ завршени. Можете ли да ми пружите неко обавештење о томе?

Проф. др Војислав Шешељ: Мени је наговештено да ће у петак почети радови, они до јутрос нису почели, али ме не би изненадило да су почели у међувремену, како сам ја напустио Притворску јединицу. Дакле, само што нису почели. Бар тако стоје ствари, како је мени предочено. Али добио сам све гаранције да ће тај проблем бити врло брзо решен.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Одлично. Током статусне конференције ја сам се обавезао, а ту обавезу ћу и испунити, преузео сам обавезу да дођем на лице места и да се лично уверим да ли имате најбоље услове за рад у својој ћелији. Очекивао сам крај ових радова пре него што дођем у посету. Пошто ћемо се поново видети 4. јула, ви ћете ми 4. јула назначити који дан вама одговара, како бих могао да вам дођем у посету у присуству секретара, како бисмо установили да је све обављено. Треба, међутим, додати да од 12. јула више нећу бити ту, дакле дошао бих да вас видим између 4. и 12. под условом, наравно, да радови до тада буду завршени. Видите да сам добро учинио што сам поставио питање, јер на основу гласина које сам ја чуо, радови су већ почели. Међутим, ви ми кажете – не, јутрос још увек нису били почели. Дакле, надам се у сваком случају да ће радови ускоро отпочети. Поново ћемо разговарати о томе 4. јула. Слободан сам да се надам да ће до тада радови бити завршени, да ћете имати приступ другој ћелији, како бисте располагали, како бисте могли да консултујете све документе којима располагете. Када је о томе реч, немате неких других примедби, господине Шешељ?

Проф. др Војислав Шешељ: Ја бих још једно питање имао да покренем, ако ми дозволите, господине судијо.

Ја сам јуче такође поднео захтев да Претресно веће преиспита свој налог од 15. маја. Реч је о одлучивању о захтеву за покретање поступка због непоштовања суда. Да се то одложи до завршетка суђења. Тако сте ми ви и сугерисали. Опет је то поштом из неразумљивих разлога каснило осам дана, могло је бити много раније предато. Али у међувремену морао бих да допуним једним новим аргументом до кога сам дошао примајући вашу одлуку, односно налог. Налог је издат 15. маја, а ја сам га примио 1. јуна, тако да нисам стигао да скренем пажњу мојим правним саветницима да тај аргумент уграде у сам поднесак. У фусноти 2 тог налога наводи се да је Тужилаштво поднело одговор на мој захтев за покретање поступка за непоштовање суда и да тај одговор има десет поверљивих додатака, и један поверљиви и један екс парте додатак. Ја то уопште нисам добио. То је одговор који је Тужилаштво поднело 12. априла. То није преведено још на српски језик и није мени уручено. А ви знате, господине судијо, да ја по правилу 126 бис имам право да затражим одобрење Већа за улагање реплике на сваки одговор Тужилаштва. Ја нисам могао поднети тај захтев за улагање реплике јер ми још није достављен одговор Тужилаштва. Из тога произлази да судско веће није могло донети налог о мом поднеску на основу самог поднеска и одговора Тужилаштва, а да мени није омогућило да формално упутим захтев за улагање реплике, па то је допунски аргумент да приликом преиспитивања промените овај налог од 15. маја. Да уз то имате у виду да је примарна хитност поступка за непоштовање суда у

односу на све друго, да овај ваш налог сам по себи говори да постоји основана сумња да је почињено кривично дело непоштовања суда, јер да не постоји та основана сумња, ви бисте аутоматски одбацили мој захтев. Одлагање поступања по том захтеву значило би ометање правде. То је веома важно претходно питање које мора бити решено пре почетка процеса. Износећи овај допунски аргумент, ја мислим да сам вам сада показао да је заиста неопходно да се налог преиспита и да се он промени. Јер ми је и у самом доношењу налога прекршено једно значајно процесно право које произлази из правила 126 бис.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Уколико сам добро схватио, господине Шешељ, то ми је у потпуности било промакло. Ви нисте били упознати са одговором Тужилаштва.

Проф. др Војислав Шешељ: До данас, а одговор је датиран 12. априла.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Добро. У складу са правилом 126 бис, када једна страна поднесе одговор, друга може да преда реплику уколико за то добије одобрење Претресног већа. Међутим, како бисте ви добили такво допуштење, неопходно је да имате у поседу одговор. Ја сам био убеђен да сте ви тај одговор добили, а управо сам открио да то није случај. Свакако ћу са својим колегама решавати о овом питању јер је реч о одлуци коју је донело целокупно Претресно веће.

Што се мене лично тиче, ја бих био склон томе да вам дам времена да саставите реплику, али није ми познат став мојих колега. Дакле, обратићу им се како бисмо решавали ово питање. Добро сте учинили што сте ми скренули пажњу на ово питање. Мислим да моје колеге такође нису училе потешкоће са превођењем. Јер вероватно се догодило следеће: одговор Тужилаштва је отишао на превод, а до превода није дошло или је превод још увек био у току. То нисмо проверили, а вас је то спречило да уложите реплику. Одлично, у сваком случају, хвала вам што сте нас на то подсетили. Сместа ћу о томе обавестити своје колеге. На тај начин ће вам бити омогућено да поднесете реплику са свим последицама које из тога могу да проистекну.

Сада се обраћам госпођи Дал. Установили смо да постоји још увек читав низ потешкоћа које још увек остају нерешене. Мислим на проблеме у вези са саветницима господина Шешеља, односно њиховом надокнадом. Онда имамо проблем са 207.000 страна. Имамо потешкоћа са оптужницом на коју ће оптужени уложити приговор и тако даље. Сви имамо на уму ове потешкоће, међутим, независно од потешкоћа, увек је неопходно размишљати о будућности. А ја када размишљам о будућности, помишљам следеће. Неопходан би био један план рада који би Тужилаштво могло да преда Претресном већу, наравно, уз то да он не мора бити савршено тачан уколико дође до приговора на оптужницу и тако даље. Али, мора да постоји нека радна хипотеза. Ја мислим да је то логичан след списка 65 тер. Реч је о томе да се види којим ће редом долазити сведоци. Сведоци вива воче, сведоци по правилу 65 тер и тако даље. Дакле, какав је ваш радни план, а штавише, бићу приморан у једном тренутку да ограничим трајање извођења доказа, у зависности од свих ових различитих елемената. Наравно, мени је познато да је суђење већ почело, па да је заустављено због потешкоћа са браниоцем. Уколико се не варам, чини ми се да сте тада предвидели шест месеци. Можда ме памћење вара, чини ми се да је то било око шест месеци. Шест месеци представља један одређени број сати, дакле, у зависности од вашег радног плана неопходно је да проучим предвиђено време за сваког појединачног сведока. Оно што је мени неопходно да знам јесте следеће: како ћете да поступате и неопходно ми је такође да буде јасно колико ће трајати ваше извођење доказа. Увид у ваш приступ ће нам омогућити увид у различите сведоке који ће сведочити вива воче, по правилу 56 тер и тако даље (65 бис, 92 бис – исправка преводиоца). Дакле, неопходно је како бих могао да се припремим за рад Претресног већа и такође, и за оптуженог који припрема своју одбрану а то је један колосални посао. Значи, неопходно да је он не сазна у последњем тренутку, тек када ће доћи господин икс или госпођа ипсилон. Неопходно је да то зна унапред. Дакле, скрећем вам пажњу на ово и има-

ћемо прилике да се поново позабавимо овом темом. Међутим, то је нешто што имам на уму и што је веома важно, али такође, и сведок мора овим да се позабави јер је неопходно да зна којим ће редом долазити сведоци, како би могао да се припрема јер, за унакрсно испитивање припрема је неопходна. Уосталом, током наредних седница имаћемо прилике да са господином Шешељем и са вама поразговарамо о свим унутрашњим проблемима до којих може да дође.

Пре него што завршим ову статусну конференцију, јер ја после морам да се посветим другом суђењу које почиње, замолио бих господина Шешеља да нам каже жели ли да се позабавимо неком другом темом са којом би Претресно веће или Тужилаштво требало да се упозна.

Проф. др Војислав Шешељ: Не, господине судијо. Ја сам оно што сам планирао за данас изнео.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: У реду. Дужан сам, господине Шешељ, да вам поставим традиционална питања када је реч о вашем здравственом стању: да ли је све у реду, добро се осећате?

Проф. др Војислав Шешељ: Да, немам никаквих проблема.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: У реду. А када је реч о условима у приватној јединици, имате ли неке захтеве, имате ли на шта да се пожалите или једноставно чекате да буде завршена ћелија?

Проф. др Војислав Шешељ: Тренутно немам на шта да се пожалим, а добио сам сва уверавања да ће та ћелија бити завршена за који дан.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Одлично. Госпођо Дал, желите ли ви да скренете мени пажњу или пажњу Претресном већу на неко посебно питање?

Тужилац Кристин Дал: Највећи број поднесака који још увек нису решени имају везе са плановима за суђење и начином на који ћемо износити сведочења. Ја имам намеру да предочим две слике Претресном већу када је реч о трајању извођења доказа из базе злочина. Једна је питање да ли нам је потребан већи број сведока него што је планирано у облику вива воче и да ли је количина времена која се користи према правилима довољна. Колико схватам, господин Шешељ има велике приговоре на такозване исказе на папиру и ми треба да видимо како то да предочимо на најбољи могући начин. Ми желимо да будемо кохерентни и желимо да на најбољи могући начин предочимо чињенице. Сматрамо да би то било најбоље уз помоћ сведока вива воче, али ћемо настојати да будемо што је то могуће концизнији.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: У реду. Господине Шешељ, желео бих да отклоним једно питање које можда себи постављате, јер сам уочио следеће у поднесцима. Реч је о сведоцима по правилу 92 тер. У својим поднесцима ви се супротстављате чињеници да ови сведоци спадају под правило 92 тер, јер желите да их унакрсно испитујете. Међутим, дозволите ми да вам објасним следеће. Правило 92 тер вам омогућује да ви унакрсно испитујете ове сведоке. То је доста једноставно правило. Дакле, постоји писмена изјава коју је дао сведок. Он је ту изјаву потписао и њему се постави следеће питање – ево, пре неког времена 2001, 2002, шта ја знам, ви сте дали ову изјаву. Да ли је то ова изјава? Он одговара – да. – Да ли је то ваш потпис? Он одговара – јесте. – Да ли желите данас да измените ту изјаву? Понекад неки на то одговоре потврдно, јер су се сетили одређених чињеница које нису у потпуности сагласне са њиховим сећањем у том тренутку. Дакле, дође до одређених измена. После неког времена тужилац каже, и то иде врло брзо – тражим да се усвоји, да се уврсти у спис писана изјава. Потом се реч даје оптуженом, који унакрсно испитује сведока о свему. Значи, о свим аспектима документа.

Такође, у овој фази Тужилаштва постоје и документи чију аутентичност потврђује сведок. Значи, ови документи се предоче сведоку а он даје одређени коментар на те документе. А у оквиру унакрсног испитивања оптужени унакрсно испитује сведока, тако што му каже – у пасу-су број 1 ви сте рекли следеће и онда водите унакрсно испитивање.

Према томе, оно што сам желео јесте да отклоним једну сумњу коју имате у вези са овом процедуром. Није реч о сведоцима које Тужилаштво уводи као доказни материјал а да нико ништа не каже. Напротив, оптужени игра једну изузетно важну улогу, јер он води унакрсно испитивање, а такође и судије из Претресног већа постављају питања сведоку о документу, о ономе што је он написао и тако даље. Дакле, реч је о једној процедури која је сразмерно нова у поступку, која је недавно уведена, а има то преимућство што омогућава да се добије на времену. Јер често приликом унакрсног испитивања Тужилаштва сведок одговара на питања Тужилаштва која се заправо преклапају са писменом изјавом, па у неким случајевима може да се уштеди на времену. Међутим, оптужени и даље има право на сведока, јер ће он спровести унакрсно испитивање. А пошто се сведок налази на списку по правилу 65 тер, на пример уколико Тужилаштво има право на сат и тридесет минута, аутоматски и оптужени има предвиђено време сат времена и тридесет минута. Чак и уколико тужилац проведе десет минута свега са тим сведоком, оптужени има сат и по да га унакрсно испита.

Желео сам то да вам саопштим јер сам видео на основу ваших поднесака да осећате забринутост у том погледу. Изволите.

Проф. др Војислав Шешељ: Господине судијо, ту постоје два проблема. Први проблем сам већ у неколико наврата понављао. Заиста инсистирам на томе да се број сведочења по 92 бис, 92 тер и 92 кватер сведе на минимум, јер вива воче не би смело више од 10 посто, начелно гледано, сведочење да буде по ова три правила: 92 бис, 92 тер и 92 кватер.

Друго, што је много важније: пре него што ви и ваше колеге одлучите да се прихвати да изјава неког сведока буде уведена под 92 бис, под 92 тер или под 92 кватер, Тужилаштво је дужно да и вама и мени достави комплетан материјал, све изјаве тих сведока, сва њихова сведочења у другим предметима и сва документа која би ишла уз њихове изјаве, па да се тек онда ја изјасним да ли ми је уопште прихватљиво да неко од њих иде под 92 бис, под 92 тер под 92 кватер. А Тужилаштво поступа обрнутим редом. Оно иде наопако. Оно тражи да ви унапред одобрите да ти сведоци буду под 92 бис, 92 тер или 92 кватер, а онда да ја некада дођем у ситуацију, ко зна за колико месеци, да се заправо упознам о меритуму њиховог сведочења. Ја морам имати аргументе о прихватљивости или неприхватљивости њиховог сведочења по једном од ових правила 92 бис, 92 тер или 92 кватер, па тек онда да видим све остало. Није за мене довољно да је неки сведок умро па да се аутоматски прихвата његова изјава по 92 кватер. То није довољно. Можда је то за тог сведока довољно да не долази овде, али за мене није довољно да његова изјава иде директно у спис. Мора то бити много боље аргументовано. И да видимо онда шта је меритум. Овај процес касни четири по године, поумираће им пола сведока док почне процес. Људи су врло слабашна биљка, они за час нестану, а поготово ови лажни сведоци код којих проради савест па изврше самоубиство, или их нешто изједе изнутра попут Дериоњића. То су веома опасне ствари и са тиме се не треба играти. Треба, дакле, за сваки захтев по 92 бис, 92 тер или 92 кватер да се донесе комплетан елаборат, све што је везано за тог сведока, све што ћу ја уопште икада имати прилике да доведем у везу са тим сведоком. Па онда кажем – немам ништа против по 92 бис да иде тај и тај, прихватљиво ми је по 92 тер тај, прихватљиво ми је по 92 кватер; али посебно – није ми прихватљиво, па да знам објаснити из којих разлога ми није прихватљиво да неко од њих иде по 92 бис, 92 тер или 92 кватер. Овако ја могу унапред начелно да кажем – не слажем се, а ви можете рећи да нисам изнео ниједан аргумент. Па како да изнесем аргумент ка-да нисам добио све те материјале?

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Морам у том погледу да вас разуверим. Ви сте у праву, сведоци могу да дођу у више различитих облика: вива воче, 92 бис, 92 тер или 92 кватер. Када је реч о сведоцима вива воче, 92 бис и тер, имате могућност да их унакрсно испитujete. Што се тиче 92 бис, као што знате, то су сведоци који задовољавају врло јасно дефинисане критеријуме, а критеријуми 92 бис морају да буду наведени у поднеску Тужилаштва како би Тужилаштво одлучило да ли је примерено да се поступи по правилу 92 бис или не. А по правилу 92 бис критеријуми су следећи: исказ мора да буде кумулативан у односу на остале сведоке. Дакле, неопходно је да Тужилаштво објасни зашто је овај исказ кумулативан. Мора да се односи на релевантни историјски, политички или војни контекст. Затим мора да садржи општу или статистичку анализу. Говори о утицају злочина на жртве; говори о карактеру оптуженог или говори о факторима које треба узети у обзир приликом одмеравања казне. А има и неких аргумената против, а то је да општи интерес налаже да се сведочење изнесе усмено, да се нека страна противи јер сматра да то није поуздано, да је непоуздано или да постоје неки други фактори због којих је примерено да постоји унакрсно испитивање. Дакле, реч је о поступку који се спроводи на основу низа утврђених критеријума и судско веће ће морати да донесе одлуку о томе. Због тога ја не могу за сада да доносим било какве одлуке о правилу 92 бис.

Ја сам претходног пута објаснио да треба да постоји нека врста троугла, где постоје сведоци вива воче, сведоци по правилу 92 тер који долазе да потврде или да додатно поткрепе сведоке вива воче, а затим и њих долазе да потврде сведоци по 92 тер. Међутим, цео систем се заснива на сведоцима вива воче. На њима почива целокупна ова структура. Међутим, када сведоци вива воче долазе да говоре о читавом низу чињеница или догађаја, сведок 92, тер који помиње исте догађаје, можда није неопходно да се сада поново испитује о свим тим истим догађајима. Дакле, тако се примењује 92 тер.

Поменули сте још једну потешкоћу, а то је 92. кватер. То је озбиљан проблем јер има сведока који су преминули. То је вама добро познато као и мени. На жалост, ова лица су преминула. Ти сведоци јесу дали писмене изјаве, они јесу дали свој исказ, било под заклетвом, било приликом фазе испитивања, унакрсног испитивања и тако даље. Могуће је да овај доказни материјал буде од одређеног интереса у овом предмету, било тако што би ишао у прилог Тужилаштву или у прилог одбрани. Није искључено да и вама буде потребно да тражите да се уврсти у спис исказ некога ко је преминуо. За вас је то, међутим, нешто што је веома важно и таква процедура то омогућава у таквој једној ситуацији. Видите, такав је систем. Јасно ми је да, када помињете 92. кватер, мислите на господина Бабића и мислите на све оно што је речено у предмету Милошевић. Уколико се не варам, претпостављам да на то мислите, можда мислите и на неке друге случајеве које ја сада немам на уму. Али знаћемо ко су сведоци вива воче, 92 тер, бис, кватер када буде састављен чувени списак који је тражен. Ја за сада тај списак још увек нисам добио, а кроз тај списак све ћемо јасније моћи да сагледамо. Изволите, господине Шешељ.

Проф. др Војислав Шешељ: Тужилаштво је доставило један генерални списак сведока и то, по мом мишљењу, урађен пре редуковања оптужнице. Ја сам вам прошли пут указивао да ту има много сведока који сведоче о бази злочина у Вођину и другим местима Западне Славоније, у Брчком, Бијељини, Шамцу и тако даље, а све је то испало из оптужнице. Тужилаштво, дакле, није ажурно и савесно урадило свој посао. Оно би требало прво да поднесе списак сведока вива воче и то је нешто на шта Тужилаштво има неспорно право. За све друго Тужилаштво мора да добије дозволу од судског већа. А пре него што ви дате дозволу, ја морам имати прилике да то оспоравам, и за 92 бис, јер тамо се може појавити неко ко ће дати изјаву о мом карактеру. Има бар милион људи који су спремни све најгоре да вам напишу о мом карактеру, а ја немам прилике да их унакрсно испитам. Бар да покажем да је њихов карактер много гори, па да тако губе кредибилитет да се њихова изјава уопште узме у разматрање.

Затим, по 92 тер постоји тенденција Тужилаштва у многим другим предметима да се што више сведока подведе под 92 тер, под искључивим аргументом да се тако штеди време. А под 92 тер сваки сведок мене може да терети исто онако као сведок који наступа вива воче, с тим што ја онда имам веома ограничено време за унакрсно испитивање. Код господина Милошевића то се кретало од 45 минута до сат и по, а с тим сведоком се уведе, на пример, 200 докумената. Па не може ни да помене сваки од тих 200 докумената за сат и по. И све то пролази.

Прошли пут сам вам дао пример да су они за сведока инсајдера, који је био предвиђен као први крунски сведок у процесу који је заказан за децембар прошле године, сада поднели захтев, то је ВС 17, да се он преведе у 92 тер. Одједном тај крунски сведок мења статус. Због чега? Тако им је пало на памет. Знате због чега? Зато што му Тужилаштво пише изјаву, па се онда боје да тај сведок неће тако лепо моћи да исприча како је то написано у његовој изјави. Њему је изјава туђа, јер је Тужилаштво креирало његову изјаву. А онда ћу ја бити ограничен у погледу времена за унакрсно испитивање и све пролази.

Код 92 кватер по мојој рачуници до сада има шест сведока, шесторица су умрла. Умро је Милан Бабић, умро је Мирослав Дуроњић, умро је један муслимански официр из Мостара, умро је неки наводни добровољац из Новог Сада, још један је извршио самоубиство. Тужилаштво је тражило да се скину заштитне мере, али још нисам добио одлуку да ли су скинуте, па не бих поменуо његово име, а они знају о коме се то ради. Један који је овде био суђен. И један је убијен зато што је учествовао у Аркановом убиству, у неком осветничком тамо походу. Шесторица. Уз Милана Бабића, дао сам вам пример, планирају да уведу преко 300 докумената. Заборавио сам тачно бројку, али сам вам навео овде јер сам имао пред собом преглед: преко мртвог сведока уводе 300 докумената. Ја мислим да се ниједан документ не може увести, ниједан документ опште природе преко мртвог сведока. Јер, смисао увођења докумената преко сведока је да ја имам прилику да сведока питам нешто конкретно о том документу, а не аутоматски, 'ајмо 300 докумената уз њега. Ја добијем сат, по сат, и да унакрсно испитујем, а неколико стотина докумената иде уз њега. Па ја морам имати право да му бар по једно питање поставим на основу сваког од тих докумената. Нека Тужилаштво редигује број докумената, или нека рачуна са много већим временом. Не могу ја испод три минута да поставим питање за сваки документ. Ако ви имате неколико хиљада докумената, помножите са пет минута на пример, па ћете видети колико је то време за унакрсно испитивање само о документима. А онда сами разјасните колико ту има крајње ирелевантних докумената. Јер и оно што мислим да је ирелевантно, ја имам право да под питањем релевантности поставим неко питање, а не кратко време, да га питам како се зове, одакле је, које је школе завршио и готово. Знате, основна ствар у унакрсном испитивању је оспоравање кредибилитета сведока. Имам да га испитујем о мајчином млеку које је као беба посисао, па на даље и да докажем да он због тога не може имати кредибилитет. Понављам своје инсистирање да под 92 бис, тер и кватер на минимум сведем број сведока.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Добро. Ваше су речи записане. Када добијемо нови списак, моћи ћемо јасније видети ствари. Само да прецизирам, чињеница је да је на снази нова оптужница, последица тога је да је Тужилаштво повукло 26 сведока са своје првобитне листе. Али пре него што било шта можемо учинити, морамо имати коначну листу.

Време је да завршимо. Наћи ћемо се поново 4. јула.

Молим устаните.